

The background of the entire slide features a close-up, shallow depth-of-field photograph of a globe and chess pieces. The globe is positioned in the center-right, showing the outlines of continents. To its left, in the foreground, are several light-colored wooden chess pieces, including a prominent king or queen piece. The lighting is soft, creating a professional and academic atmosphere.

ΚΕΔΙΣΑ ● KEDISA

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις και τα ζητήματα των προκλήσεων και της εκμετάλλευσης των ενεργειακών φυσικών πόρων σε Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειο

Θεώνη Σταματοπούλου

Ερευνητική Εργασία Νο. 5

**Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις και
τα ζητήματα των προκλήσεων και της εκμετάλλευσης των
ενεργειακών φυσικών πόρων σε Αιγαίο και Νοτιοανατολική
Μεσόγειο**

Θεώνη Σταματοπούλου

Δόκιμη Αναλύτρια ΚΕΔΙΣΑ

Ερευνητική Εργασία Νο. 5

Διοικητικό Συμβούλιο

Ανδρέας Μπανούτσος, Ιδρυτής και Πρόεδρος

Σπύρος Πλακούδας, Αντιπρόεδρος

Όμηρος Τσάπαλος, Γενικός Γραμματέας

Γιώργος Πρωτόπαπας, Εκτελεστικός Διευθυντής

Αργέττα Μαλιχουτσάκη, Οικονομική Διαχειρίστρια

Δημήτρης Κιούσης, Μέλος Δ.Σ

Κωνσταντίνος Μαργαρίτου, Μέλος Δ.Σ

Φορέας: Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων (ΚΕΔΙΣΑ)

Συντάκτης εργασίας: Θεώνη Σταματοπούλου

Επιβλέπων: Δρ. Σπυρίδων Πλακούδας

Περιεχόμενα:

1. Εισαγωγή
2. Υδρογονάνθρακες και Ενεργειακή Ασφάλεια
3. Οι προκλήσεις των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων από την Εισβολή στην Κύπρο Έως και Σήμερα
4. Έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στο Αιγαίο
5. Υδρογονάνθρακες και Εξελίξεις σε Ανατολική Μεσόγειο
6. Αντί Επιλόγου
7. Βιβλιογραφία – Πηγές

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η εξοικείωση του αναγνώστη με το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας το οποίο αναδεικνύεται σε μείζον ζήτημα διεθνούς ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια. Η ανάγκη για την εξασφάλιση της ενεργειακής αυτάρκειας είναι πιο επιτακτική από ποτέ. Με βάση τη θεωρία περί ασφάλειας της Σχολής της Κοπεγχάγης, η ασφάλεια αναλύεται στο σύγχρονο υπόβαθρο από μία στρατιωτική, οικονομική, πολιτική και περιβαλλοντική άποψη.

Οι ενεργειακές σχέσεις αποτελούν εκείνο το χαρακτηριστικό που καθορίζει και θα εξακολουθήσει να καθορίζει το παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο μελλοντικά. Η εργασία πραγματεύεται κατά βάση ως περιπτωσιολογική μελέτη την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου λόγω του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η εν λόγω περιοχή σε ό,τι αφορά την ασφάλεια του ενεργειακού ανεφοδιασμού, των εναλλακτικών οδών και πηγών εφοδιασμού ενέργειας και στο ότι δύναται να αλλάζει ριζικά τα παγκόσμια ενεργειακά δεδομένα. Ωστόσο, η διαδικασία εκμετάλλευσης των πιθανών κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο προσκρούει με τα κλασσικά ζητήματα ασφαλείας και τις πάγιες διακρατικές διαφορές που χαρακτηρίζουν την εν λόγω περιοχή. Πρόκειται για το Κυπριακό Ζήτημα, την Αραβοϊσραηλινή Διένεξη και τις Ελληνοτουρκικές Διαφορές στο Αιγαίο οι οποίες ειδικότερα μετά από την τουρκική

εισβολή στην Κύπρο το 1973 έχουν εντατικοποιηθεί και έχουν οδηγήσει τα κράτη τρεις φορές κοντά σε μία ένοπλη σύρραξη.

Επομένως, πέρα από την οποιαδήποτε εξερεύνηση και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων της περιοχής, οι οποίες μέχρι στιγμής κρίνονται ανεπαρκείς για να ικανοποιήσουν ολοκληρωτικά τον στόχο της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, αυτό που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η εξασφάλιση της αποκλιμάκωσης των διενέξεων της περιοχής και η επίτευξη μίας όσο το δυνατόν προσφορότερης περιφερειακής συνεργασίας για όλους.

1. Υδρογονάνθρακες και Ενεργειακή Ασφάλεια

Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας (energy security), είναι απόλυτα συνδεδεμένη με αυτή της ενεργειακής ανεξαρτησίας (Bordoff et al., 2011) και ορίζεται ως η αξιόπιστη και επαρκής προμήθεια οποιασδήποτε μορφής ενέργειας σε λογικές τιμές (Bielecki, 2002). Το θέμα της ενέργειας εντάσσεται σχετικά πρόσφατα στο πεδίο ενδιαφέροντος των διεθνών σχέσεων, αφού ως έννοια αναδείχθηκε ύστερα από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1973, γι' αυτό κι αρχικά νοούνταν ως πετρελαϊκή ασφάλεια (Βιδάκης, 2016).

Έκτοτε, η σημασία της ενέργειας έχει διευρυνθεί κι έχει αποκτήσει έναν ουσιαστικό και πολυδιάστατο ρόλο σε ολόκληρο το διεθνές σύστημα. Η ενεργειακή ασφάλεια συνδέεται άρρηκτα μεταξύ άλλων με την εθνική ασφάλεια, την οικονομία και τη διαθεσιμότητα φυσικών πόρων για κατανάλωση ενέργειας (Rühle, 2011). Η ασφάλεια μπορεί να διαθέτει μία υποκειμενική και μία αντικειμενική διάσταση. Η υποκειμενική διάσταση αφορά στην ατομική αντίληψη του τι μπορεί να θεωρηθεί ασφαλές (secure), ενώ η αντικειμενική διάσταση αφορά σε παράγοντες με εξωτερικά κριτήρια, που δύνανται να επηρεάσουν το διεθνές σύστημα και να το διαφοροποιήσουν, λόγω χάρη οι πόλεμοι, φυσικές καταστροφές και οικονομικοπολιτικές κρίσεις (Καρνούτσος – Πάγκαλτσος, 2016).

Η ενεργειακή πολιτική φυσικά διαφέρει σημαντικά ανά χώρα, ωστόσο, μπορεί να λεχθεί ότι η ενεργειακή ασφάλεια τίθεται στο επίκεντρο όλων των χωρών. Ανέκαθεν το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας απασχολούσε τα κράτη ανά τον κόσμο απλώς η αρχική της μορφή δεν ήταν με αυτή την έννοια. Ιστορικά παραδείγματα συναντάμε

κιάλας από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα όταν λόγω χάρη τον Δεκέμβριο του 1917 ο Κλεμανσώ θα προειδοποιήσει τον Πρόεδρο Ουίλσον ότι οι ΗΠΑ δεν θα πρέπει να αφήσουν τη μαχόμενη Γαλλία δίχως πετρέλαιο διότι αυτό θα προκαλούσε παράλυση του στρατού της και τον εξαναγκασμό της σε ειρήνη (Mohr, 1926). Άλλο παράδειγμα αφορά στο σφάλμα των Ιαπώνων να μην καταστρέψουν τις δεξαμενές καυσίμων του αμερικανικού στόλου κατά την επίθεση στο Περλ Χάρμπορ όπου θα ήταν και το καίριο πλήγμα (Κυριαζής, 2011).

Τα κράτη με σκοπό να αποκτήσουν επάρκεια και αυτονομία σε ενεργειακούς πόρους, προβαίνουν στην θέσπιση στόχων που θα διευκολύνουν το έργο τους. Οι στόχοι αυτοί αφορούν στο μειωμένο κόστος κατά την προμήθεια ενέργειας και την ασφάλεια εφοδιασμού όσο και στον περιβαλλοντικό παράγοντα. Δευτερευόντως, λαμβάνουν αποφάσεις ου σχετίζονται με τους εισαγόμενους και εγχώριους ενεργειακούς πόρους, τις δαπάνες, την εθνική ασφάλεια και την προστασία του περιβάλλοντος. Ενώ τέλος, χρησιμοποιούν εργαλεία που έχουν στη διάθεσή τους, όπως φορολόγηση, επιδοτήσεις και έλεγχο μέσω των ρυθμιστικών αρχών (Bochi και Toman, 1993).

Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας, επομένως, δεν είναι ούτε στατική ούτε και δεδομένη. Ως έννοια αλλά και ως κατάσταση είναι ένα διαρκώς εξελισσόμενο μείγμα παραγόντων που προκύπτουν από τα τεκτονόμενα στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι του σύγχρονου ενεργειακού καθεστώτος (Chester, 2010). Ο θεωρητικός καθηγητής των Διεθνών Σχέσεων, Barry Buzan (1983) ασχολήθηκε εκτεταμένα με τον προσδιορισμό των διαφορετικών εννοιών και αντιλήψεων για την ασφάλεια. Κατέληξε δε, σε ορισμένες επιμέρους διαστάσεις της ασφάλειας, την πολιτική, κοινωνική, οικονομική, στρατιωτική και περιβαλλοντική. Με την προσέγγιση αυτή, επιθυμεί να τονίσει τον παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα των ζητημάτων ασφάλειας, ένα εκ των οποίων είναι και η ενεργειακή ασφάλεια.

Η ενεργειακή ασφάλεια τέμνεται ως επί το πλείστον ανάμεσα στην οικονομική και την περιβαλλοντική διάσταση αλλά και σε εκείνη που έχει στρατηγική σημασία για την εθνική ασφάλεια των κρατών (S.F.Krishna –Hesnel, 2012). Από την άλλη, οι αναλυτές έχουν καταλήξει σε μερικά βασικά δομικά στοιχεία κι αρχές που συνθέτουν την ενεργειακή ασφάλεια. Πιο συγκεκριμένα, ως κύριες αρχές της, νοούνται η διαθεσιμότητα, η αξιοπιστία, η προσιτότητα και η περιβαλλοντική βιωσιμότητα (B. K.Sovacool, 2011).

Το σύγχρονο διεθνές σκηνικό του 21^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται από την έμφαση στην ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου στον τομέα της ενέργειας, με αποτέλεσμα οι αναπτυγμένες χώρες να αποκτούν μεγαλύτερη εξάρτηση από την εισαγόμενη ενέργεια. Με αυτό το δεδομένο, πλέον η ενεργειακή ασφάλεια τίθεται στο επίκεντρο της συζήτησης όλων των χωρών. Επιχειρείται συγκεκριμένα, η ασφάλεια εισαγωγής, εξαγωγής και διαμετακόμισης των υδρογονανθράκων. Η ενεργειακή ασφάλεια δεν είναι μονάχα οι υδρογονάνθρακες, ωστόσο η ταύτιση των υδρογονανθράκων με την έννοια της ενεργειακής ασφάλειας, ως των κυρίαρχων πρωτογενών ενεργειακών πηγών της διεθνούς οικονομίας, καθίσταται πρωταρχική για μία σειρά λόγων (Βιδάκης, 2016).

Αρχικά, η κατανάλωση υδρογονανθράκων αποτέλεσε και θα συνεχίσει να αποτελεί σε βάθος 25ετίας, το μεγαλύτερο κομμάτι των παγκόσμιων ενεργειακών πόρων¹. Δευτερευόντως, η σημασία των υδρογονανθράκων στη διακύμανση του TPES² των μεγαλύτερων διεθνών πολιτικό – οικονομικών συνασπισμών είναι αδιαφιλονίκητη. Έπειτα, ο τομέας του TPES ο οποίος κάνει αναφορά στην ηλεκτρική ενέργεια δεν μπορεί να συμπεριληφθεί στον ορισμό της ενεργειακής ασφάλειας αφού αποτελεί ενεργειακό παράγωγο, ενώ ο τομέας των ΑΠΕ³ δεν μπορεί να συμπεριληφθεί επίσης καθώς περιορίζεται στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής. Τέλος, ο τομέας της πυρηνικής ενέργειας δεν περιλαμβάνεται επίσης, καθώς αποτελεί τριτογενή μορφή ενεργειακής πηγής.

Η στενότητα που υπάρχει στην αγορά υδρογονανθράκων, θα οδηγήσει σε αναζήτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας, όπως τα βιοκαύσιμα ή την ηλιακή ενέργεια.

¹ Έως το 2030, εκτιμάται ότι η συνολική συμμετοχή υδρογονανθράκων θα ξεπερνά το 60% του παγκόσμιου TPES.

² Total Primary Energy Supply, Συνολική Πρωτογενής Ενεργειακή Τροφοδοσία.

³ Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Κατανάλωση Ενέργειας από Εισαγωγή Υδρογονανθράκων

Περιοχές/Κράτη	Μερίδιο Παγκόσμιας Ζήτησης 2002	Επίπεδο Εισαγωγικής Εξάρτησης 2002	Μερίδιο Παγκόσμιας Ζήτησης 2030	Επίπεδο Εισαγωγικής Εξάρτησης 2030
ΟΟΣΑ	59%	63%	47%	85%
ΟΟΣΑ (Βορ. Αμερική)	29,4%	36%	25,5%	55%
ΗΠΑ	25%	53,4%	21,7%	76,6%
ΟΟΣΑ Ειρηνικός (Ιαπωνία, Ν. Κορέα)	10,9%	90%	7,8%	95%
Ιαπωνία	7%	98,6%	4,5%	99%
ΕΕ	18,8%	76%	13,7%	94%
Κίνα	6,8%	34%	11%	74%
Ινδία	3,2%	69%	4,6%	91%

Πηγή: <http://www.indexmundi.com/energy.aspx?region=eu&product=oil&graph=consumption>

Οι υδρογονάνθρακες αποτελούν σήμερα τα αναγκαία καύσιμα για τη σύγχρονη κοινωνία και για την ανθρώπινη διαβίωση. Το πετρέλαιο συνιστά την πιο χρηστική διαθέσιμη καύσιμη ύλη. Η εμπορευματοποίηση του προϊόντος το καθιστά σε ένα άκρως πολιτικά στρατηγικό και οικονομικό προσοδοφόρο αγαθό (Βιδάκης, 2016).

Δυστυχώς, οι ποσότητες των υδρογονανθράκων είναι πεπερασμένες και η διαθεσιμότητά τους εξαρτάται άμεσα από το ρυθμό με τον οποίο καταναλώνονται. Γι' αυτό το λόγο, τα τελευταία χρόνια επιδιώκεται συνεχής προσπάθεια ώστε να παραταθεί ο χρόνος ζωής τους. Αυτό μπορεί να καταστεί δυνατό είτε με την εξοικονόμηση των ενεργειακών πόρων, είτε με τη βελτίωση της απόδοσης, είτε με την επικέντρωση στις ΑΠΕ, είτε με την εισαγωγή νέων μορφών ενέργειας και τέλος την ανακάλυψη νέων πηγών.

Αρχικά, η εκμετάλλευση του πετρελαίου ωφέλησε τις περιοχές οι οποίες το εξόρυσσαν. Ύστερα με την παγκόσμια εξάρτηση που επήλθε από τα ορυκτά καύσιμα, καθίσταται πλέον επιτακτική η ανάγκη ελέγχου των πετρελαιοπηγών μιας κι αυτές έχουν τη δυνατότητα να καταστήσουν τα κράτη που τις κατέχουν, κυρίαρχα. Η κυριαρχία αυτή γίνεται εμφανής από τρεις επιμέρους διαστάσεις: τη στρατιωτική (η οποία αρχικά βασίστηκε στη ναυτική κυριαρχία), την οικονομική (που εκφράζεται μέσω της εξουσίας στις αγορές) και τέλος την ενεργειακή (χάρη στον έλεγχο των πρώτων υλών) (Βιδάκης, 2016).

Ως επί των πλείστων, το ζήτημα του ελέγχου των πετρελαιοπηγών έχει αναδειχθεί σε ζήτημα μείζονος σημασίας για όλες τις χώρες και μάλιστα πλέον έχουμε να αντιμετωπίσουμε ακόμη και εκτεταμένες μορφές βίας, εντάσεις και συρράξεις για την εκμετάλλευσή τους. Οι υδρογονάνθρακες και ειδικότερα το πετρέλαιο, προσδίδουν στα κράτη που τα κατέχουν ένα στρατηγικό πλεονέκτημα. Από οικονομικής απόψεως, οι χώρες που το εκμεταλλεύτηκαν σωστά, άνθισαν οικονομικά και πέτυχαν διεθνή αναγνώριση. Γι' αυτό το λόγο, το πετρέλαιο καθίσταται ζήτημα διεθνούς ενδιαφέροντος με τεράστια γεωπολιτική σημασία μιας και δεν γνωρίζει διακρίσεις σε γεωγραφική θέση, ιστορία ή πολιτισμό (Falola και Genova, 2008).

Τέλος, υποστηρίζεται ότι: *«Η γεωπολιτική του πετρελαίου είναι τεράστια, πολύπλοκη και διαρκώς μεταβαλλόμενη, ωστόσο τρία στοιχεία είναι μεγάλης σημασίας. Το πρώτο είναι ο ρόλος των ΗΠΑ... το δεύτερο... είναι το πετρέλαιο στη Μέση Ανατολή. Το τελικό... είναι η τιμή.»* (Roberts, 2006).

2. Οι προκλήσεις των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων από την Εισβολή στην Κύπρο Έως και Σήμερα

Το 1973, ένα χρόνο πριν την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, το θέμα του Αιγαίου ανήλθε στην επιφάνεια λόγω της ενεργειακής κρίσης και της πιθανότητας μεγάλων ενεργειακών κοιτασμάτων έξω από τη Θάσο. Οι δε εκτιμήσεις για μεγάλα ενεργειακά αποθέματα επανήλθαν το 2009, με την αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου για την ίδρυση φορέα έρευνας υδρογονανθράκων που θα κατατεινόταν στη Βουλή και ανέφερε ότι η εκμετάλλευση πιθανολογούμενων κοιτασμάτων στην Ελλάδα θα μπορούσε να καλύψει το 1/3 των ενεργειακών της αναγκών για 30 χρόνια (Γεωργιάς, 2010).

Εάν υποθέσουμε ότι υπάρχουν όντως κοιτάσματα υδρογονανθράκων στην περιοχή του Αιγαίου, τότε θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ορισμένες παραμέτρους, όπως για παράδειγμα, αν υπάρχουν σεισμικές καταγραφές στην περιοχή, που ακριβώς βρίσκονται τα κοιτάσματα, σε ποια έκταση, σε ποια βαθμό είναι οικονομικά εκμεταλλεύσιμα και τέλος σε ποιο βαθμό αποτελούν κοινά κοιτάσματα (Τσάλτας – Αναγνώστου, 2014).

Η Ελλάδα είναι η λιγότερο εξερευνημένη χώρα της Μεσογείου σε ό,τι αφορά στους υδρογονάνθρακες καθώς οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί από τη ΔΕΠ, ΔΕΠ – ΕΚΥ κι

ΕΛΠΕ⁴ περιορίστηκαν μόνο στην ξηρά και δεν επεκτάθηκαν στη θάλασσα λόγω του κόστους αλλά και των προβλημάτων στην οριοθέτηση των θαλασσιών συνόρων. Είναι ευρέως γνωστό πως ύστερα από τη Συμφωνία της Βέρνης το 1976 για τα θέματα που αφορούν στην υφαλοκρηπίδα⁵, οι δύο χώρες δεσμεύτηκαν εξίσου στο να αναστείλουν τις επιχειρήσεις έρευνας στην περιοχή του Αιγαίου. Φυσικά αυτό το γεγονός δεν εμπόδισε την Τουρκία να προβεί μετά το 1978 σε τρεις επιχειρήσεις έρευνας έξω από τις τουρκικές ακτές στο Αιγαίο, ενώ δεν εξουδετερώνει ταυτόχρονα το κυρίαρχο δικαίωμα της Ελλάδας να προχωρήσει σε επιχειρήσεις έρευνας.

Τα δύο κράτη έφτασαν στα όρια της εμπόλεμης σύρραξης τρεις φορές αναφορικά με αυτό το θέμα. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη κρίση έλαβε χώρα το 1976, όταν το Μάρτιο εκείνου του έτους, η Τουρκική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι ένα τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος, ονόματι «Χόρα», θα πραγματοποιούσε σεισμολογικές έρευνες στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου ώστε να διαπιστώσει τυχόν ύπαρξη ενεργειακών κοιτασμάτων. Τυχόν παρεμπόδιση του σκάφους από την έρευνα από την ελληνική πλευρά, θα θεωρούνταν *casus belli* εκ μέρους της Τουρκίας όσο και ενέργεια πειρατείας (Συρίγος, 2015).

Το «Σισμίκ Ι», όπως λεγόταν αλλιώς το σκάφος, πραγματοποίησε εν τέλει σεισμολογικές έρευνες στις περιοχές αμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας, του Αγίου Ευστρατίου, της Λέσβου και των Μικρασιατικών ακτών κοντά στη Λέσβο.

Η επόμενη χρονικά κρίση ήταν αυτή του Μαρτίου του 1987, όπου το τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος «Pirî Reis» εντοπίστηκε ανοικτά της Θάσου. Ένα χρόνο πριν, είχε παραβιάσει τους κανόνες αβλαβούς διέλευσης στα χωρικά ύδατα έξω από τη Ρόδο. Η Τουρκία ανακοίνωσε πως τυχόν ελληνική επίθεση κατά τους σκάφους, θα νοούνταν ως πράξη πολέμου. Η κρίση τελικά απετράπη με υποχώρηση της Τουρκίας την 27^η Μαρτίου.

Τέλος, η τρίτη σημαντική κρίση που οδήγησε τα δύο όμορα κράτη στα πρόθυρα εμπόλεμης κατάστασης ήταν αυτή στα Ίμια το 1996. Θεωρείται δε, η σοβαρότερη κρίση μεταξύ των δύο χωρών ύστερα από την εισβολή στην Κύπρο. Το διαφιλονικούμενο ζήτημα αφορούσε στα δύο βραχώδη νησιά γνωστά ως Ίμια ή

⁴ (ΔΕΠ) Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου, (ΔΕΠ – ΕΚΥ) Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου – Έρευνα, Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων, (ΕΛΠΕ) Ελληνικά Πετρέλεια

⁵ Agreement on procedures for negotiation of Aegean Sea continental shelf issue (Greece – Turkey), *International Legal Materials*.

Λιμνιά στην Ελλάδα κι ως Καρντάκ στην Τουρκία. Τα Χριστούγεννα του 1995, ένα Τουρκικό εμπορικό φορτηγό πλοίο προσάραξε στα Ίμια. Η Τουρκία διακοίνωσε ότι τα νησιά αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της τουρκικής επικράτειας (Κούρκουλας, 1997), ενώ με δεύτερη ανακοίνωση αναφέρθηκε και σε έναν άλλο απροσδιόριστο αριθμό νησιών στο Αιγαίο. Παρόλο που ο χειρισμός από ελληνικής πλευράς υπήρξε προβληματικός, τελικώς με την αμερικανική διαμεσολάβηση, επήλθε στις 31 Ιανουαρίου του 1996 σχετική συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών που προέβλεπε ότι στα δύο νησιά και στην περιοχή που γειτνιάζει άμεσα με αυτά, δεν θα υπήρχαν πλοία, σημαίες και στρατιώτες (*‘no ships, no flags, no troops’*).

Όλα τα παραπάνω προκύπτουν λόγω του αδιεξόδου της επίλυσης της διαφοράς για την υφαλοκρηπίδα στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (Townsend – Gault & Stormont, 1995). Αυτή η απροθυμία εκ μέρους της Τουρκίας προς μία συμφωνία οριοθέτησης οδηγεί στο εύλογο ερώτημα του κατά πόσο ένα ενδιαφερόμενο μέρος μπορεί να προβεί σε μονομερή εκμετάλλευση των πιθανών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων. Σύμφωνα πάντα με το διεθνές δίκαιο, εάν δεν υπάρξει αντίρρηση, τότε το ενδιαφερόμενο μέρος μπορεί να προχωρήσει ανενόχλητο. Σε αντίθετη περίπτωση, αυτομάτως εξουδετερώνεται το δικαίωμα στη μονομερή εκμετάλλευση ακόμη κι αν αυτή πραγματοποιείται στις μη αμφισβητούμενες περιοχές της υφαλοκρηπίδας του (Τσάλτας – Αναγνώστου, 2014).

3. Έρευνα και Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων στο Αιγαίο

Τα τελευταία χρόνια, ειδικότερα και πιο εντατικά, την πρώτη δεκαετία του 2000 έγιναν προσπάθειες τόσο από τη μεριά της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας να αναβαθμιστούν στη γεωπολιτική σκακιέρα και να μετατραπούν εκατέρωθεν σε διαμετακομιστικούς κόμβους υδρογονανθράκων. Θα εξετάσουμε σύντομα την προσπάθεια κάθε μίας εκ των δύο χωρών.

Αρχικά, η Τουρκία διαθέτει τα εξής σημαντικά χαρακτηριστικά: α) έχει προνομιακή γεωγραφική θέση μιας και γειτνιάζει με κράτη παραγωγούς υδρογονανθράκων, ενώ β) εξαρτάται απόλυτα από τις εισαγωγές υδρογονανθράκων (Türkyilmaz, 2013). Όσον αφορά στο πρώτο χαρακτηριστικό, η Τουρκία αποτελεί όμορο κράτος με τις χώρες της Κασπίας Θάλασσας (πιο σημαντικό εδώ το Αζερμπαϊτζάν) και με τη Ρωσία (η οποία κάλλιστα μπορεί να χρησιμοποιήσει τα Τουρκικά εδάφη προς διαμετακόμιση των υδρογονανθράκων).

Δευτερευόντως, αξίζει να ειπωθεί πως η Τουρκία διαθέτει ελάχιστες ποσότητες δικών της υδρογονανθράκων και γι' αυτό το λόγο εξαρτάται απόλυτα από τις εισαγωγές, κυρίως από τη Ρωσία (Συρίγος, 2015). Η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη της χώρας μετά το 2002, εντατικοποίησε περαιτέρω την ανάγκη της για την εισαγωγή υδρογονανθράκων. Ωστόσο, ένα μεγάλο της πλεονέκτημα είναι πως διαθέτει τεράστια εσωτερική αγορά. Ο πρωτεύον στόχος της είναι να εγκαταστήσει αγωγούς υδρογονανθράκων ώστε να γίνει η βασική χώρα διελύσεως προς την ΕΕ από την Κασπία, τη Μέση Ανατολή και την Ρωσία (Συρίγος, 2015). Θέλει με άλλα λόγια να μετατραπεί σε διεθνή κόμβο εμπορίας φυσικού αερίου⁶.

Τα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελλίων θεωρούνται ιδιαίτερος σημαντικά επειδή κατέχουν ουσιαστικό ρόλο στην παγκόσμια διαμετακόμιση πετρελαίου. Όσον αφορά στο φυσικό αέριο, η Τουρκία αναμένεται να διαδραματίσει μεγάλο ρόλο στη διασύνδεση των παραγωγών φυσικού αερίου στην Κασπία και στην Μέση Ανατολή με τους καταναλωτές στη νοτιοανατολική και κεντρική Ευρώπη. Ο Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου (ΝΔΦΑ) περιλαμβάνει όλες τις υποδομές και τους αγωγούς που αφορούν στον ενεργειακό εφοδιασμό της ΕΕ. Οι αγωγοί που ενδιαφέρουν άμεσα την Τουρκία είναι ο αγωγός Nabucco με μήκος 2.000 μιλίων από το Ερζερούμ της Τουρκίας έως το Baumgarten της Αυστρίας, ο αγωγός Nabucco West, τροποποίηση του αρχικού αγωγού Nabucco, ο αγωγός νοτιοανατολικής Ευρώπης (South East Europe Pipeline – SEEP), ο Διαδριατικός Αγωγός φυσικού αερίου (Trans Adriatic Pipeline – TAP), ο Διασυνδετήριος Αγωγός Τουρκίας – Ελλάδας – Ιταλίας (ITGI), ο Αγωγός Φυσικού Αερίου Ανατολίας (TANAP) κι ο αγωγός Τουρκίας – Ιράκ.

Εν συνεχεία, στην Τουρκία λειτουργούν κατά βάση δύο αγωγοί πετρελαίου, ο αγωγός Μπακού – Τιφλίδα – Τσεϋχάν και ο αγωγός Κιρκούκ – Γιουμουρταλίκ που μεταφέρουν Αζέρικο και Ιρακινό πετρέλαιο προς τις Ευρωπαϊκές αγορές. Επιπλέον, λόγω της προνομιακής γεωγραφικής της θέσης δύναται να αποκομίσει τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη. Αποτελεί χώρα – κλειδί για την μεταφορά υδρογονανθράκων μεταξύ των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, της Μέσης Ανατολής και των ευρωπαϊκών αγορών (Geostrategy, 2013).

⁶ Οι τουρκικές επιδιώξεις αναφέρονται χαρακτηριστικά στα τηλεγραφήματα Wikileaks, 1. 08ANKARA449, 7 Mar2008 11:26, «Energy Coordinator Mann urges Turkey to negotiate with Azerbaijan on Transit Tariff», 2. 04ANKARA2721, 14 May2004 09:07, «Turkey as the hub in the east-west energy corridor – a progress report».

Από την άλλη μεριά, αξίζει να αναφερθούν και οι προσπάθειες για τη στρατηγική αναβάθμιση της Ελλάδας. Η Ελλάδα παραδοσιακά δεν είχε ιδιαίτερη σχέση με αγωγούς. Οι πρώτες προσπάθειες έγιναν στη διάρκεια της πρωθυπουργίας Καραμανλή. Οι επιλογές της χώρας για τα ενεργειακά έστρεψαν κατά βάση την Ελλάδα προς τη μεριά της Ρωσίας. Ωστόσο, αρκετοί από τους αγωγούς που υποστήριξε η ελληνική κυβέρνηση απαιτούσαν τη σύμπραξη της Τουρκίας. Με την κυβερνητική αλλαγή του 2009, ο αγωγός Τουρκίας – Ελλάδας ήταν ολοκληρωμένος, ο αγωγός ITGI είχε ορισμένες ολοκληρωμένες συμφωνίες ωστόσο χωρίς να υπάρχει χρηματοδότηση, ο αγωγός πετρελαίου Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολης είχε επίσης ολοκληρωμένες τις συμφωνίες και τέλος ο αγωγός Νότιο Ρεύμα – South Stream θα μετέφερε ρωσικό αέριο με μία κατ' αρχήν συμφωνία μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας - Ρωσίας (Συρίγος, 2015).

Ο αγωγός Ελλάδος – Τουρκίας, ο οποίος είναι ο μόνος που έχει υλοποιηθεί, συμφωνήθηκε το 2003 μεταξύ των δύο χωρών⁷. Εγκαινιάστηκε δε το 2007, παρουσία του Αζέρου προέδρου, Ιλχάμ Αλίγιεφ, των πρωθυπουργών Καραμανλή κι Ερντογάν αλλά και του υπουργού ενέργειας των ΗΠΑ. Έχει συνολικό μήκος 285 χλμ. και ιδιαίτερα μεγάλη συμβολική αξία μιας και αποτελεί το μοναδικό αγωγό που μεταφέρει αζέρικο αέριο προς χώρα της ΕΕ.

Επιστρέφοντας στην περιοχή του Αιγαίου, δεν διαφαίνεται τουλάχιστον μέσα στα επόμενα χρόνια κάποια οριστική επίλυση του θέματος της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών εθνικής δικαιοδοσίας (υφαλοκρηπίδα κι ΑΟΖ) αλλά ούτε και συνεκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας. Οι όποιες προσπάθειες διευθέτησης δεν έχουν έως σήμερα ευοδωθεί. Ίσως η εξήγηση να έγκειται στο γεγονός ότι η Τουρκία βλέπει την Ελλάδα υπό το πρίσμα του Αιγαίου και της Κύπρου. Οι αγωγοί ελάχιστο ρόλο παίζουν τελικώς σε αυτή τη διαμάχη.

Η μεν επιτυχία της Ελλάδας να μετατραπεί σε διαμετακομιστικό κόμβο αγωγών υπήρξε περιορισμένη, ενώ η Τουρκία δε, έχει σημαντικό προβάδισμα. Η διαμάχη των δύο χωρών έχει πλέον επεκταθεί στην Ανατολική Μεσόγειο, στα Κυπριακά και ισραηλινά κοιτάσματα αλλά και στο πως αυτά θα μεταφερθούν στην Ευρώπη.

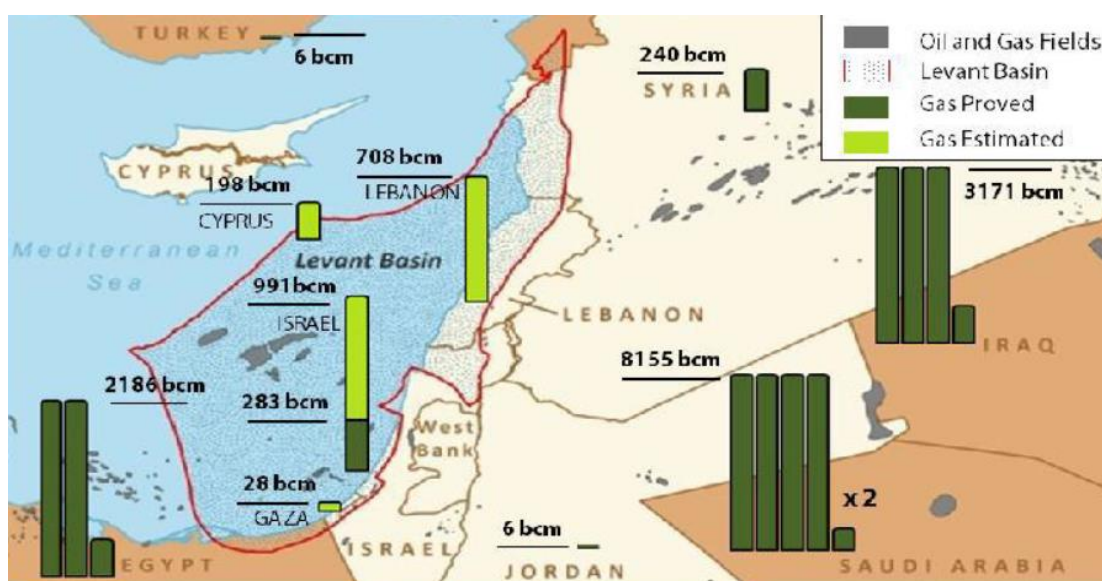
⁷ Βλ. ν. 3246/2004, Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Τουρκίας, Θεσσαλονίκη, 23 Φεβρουαρίου 2003, ΦΕΚ Α' 117/7-7-2004.

4. Υδρογονάνθρακες και Εξελίξεις σε Ανατολική Μεσόγειο

Η θαλάσσια περιοχή της Μεσογείου αποτελεί τη σημαντικότερη περιφερειακή θάλασσα του πλανήτη. Περιλαμβάνει κράτη της Ευρώπης (Ελλάδα, Κύπρος), της Αφρικής (Αίγυπτος, Λιβύη) και της Ασίας (Ισραήλ, Λίβανος, Συρία, Τουρκία). Στην Μεσόγειο συναντάται ένας σημαντικός αριθμός πληθυσμού από διαφορετικά έθνη και πολιτισμούς, ενώ αποτελεί πλέον κομβικό σημείο της παγκόσμιας ναυτιλίας. Επιπροσθέτως, η περιοχή της Νοτιανατολικής Μεσογειακής λεκάνης έχει καταστεί περιοχή μεγάλης γεωστρατηγικής σημασίας μιας και διαθέτει κοιτάσματα υδρογονανθράκων (πετρέλαιο και φυσικό αέριο) όσο και ηφαίστεια ιλύος και υδρίτες κατά μήκος της μεσογειακής ράχης (Τσάλτας – Αναγνώστου, 2014).

Δεδομένης της παγκόσμιας ενεργειακής κρίσης, οι ενεργειακοί πόροι στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αναμένονται να διαδραματίσουν έναν ουσιαστικό ρόλο στην παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Με βάση την αμερικανική γεωλογική έρευνα (US Geological Survey – USGS) που διεξήχθη το 2010 στη λεκάνη της Λεβαντίνης, περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου που καλύπτει τα χωρικά ύδατα της Κύπρου, του Ισραήλ, του Λιβάνου και της Συρίας, υπολογίστηκε πως η Λεβαντίνη διαθέτει αποθέματα φυσικού αερίου ύψους 3455 (bcm) συγκρίσιμα με εκείνα του Ιράκ. Πρόκειται για τα κοιτάσματα Ταμάρ και Λεβιάθαν που καθιστούν την λεκάνη της Λεβαντίνης σε μία περιοχή που μελλοντικά θα εξάγει φυσικό αέριο (Κότταρη, 2015).

Εκτιμώμενα αποθέματα ΦΑ στην λεκάνη της Λεβαντίνης

Πηγή: Hafner Manfred et al., 2012. Outlook for oil and gas in South and East Mediterranean countries, Mediterranean Prospects (MEDPRO) Technical Report No. 18, European Commission research area, p.

Εν αρχή τα ισραηλινά κοιτάσματα. Για το Ισραήλ η ενεργειακή αυτάρκεια ήταν αδιανόητη έως το 2009 που η Noble Energy αποφάσισε να διεξάγει έρευνα στην Λεκάνη της Λεβαντίνης και ανακάλυψε το κοιτάσμα του Ταμάρ, ύψους 238 (bcf) φυσικού αερίου. Έως τότε, η κατανάλωση προερχόταν από εγχώριες πηγές από τα δύο μεγαλύτερα κοιτάσματα της χώρας, Μαρί και Νοα. Ωστόσο, η παραγωγή στο κοιτάσμα Ταμάρ ξεκίνησε το 2013 και απέδωσε φυσικό αέριο ύψους 283 (bcm). Αυτό το αποδεδειγμένο απόθεμα χρησιμοποιείται για να καλύψει τις εγχώριες ενεργειακές ανάγκες του Ισραήλ τουλάχιστον για τα επόμενα 25 με 30 χρόνια (Φίλης, 2012). Όσο για το κοιτάσμα Λεβιάθαν οι εργασίες από τις εταιρείες, Delek, Ratio Oil Exploration και Noble Energy δεν έχουν ξεκινήσει ακόμη. Το 2013 η ισραηλινή κυβέρνηση αποφάσισε να εξάγει το 40% της παραγωγής φυσικού αερίου με πρώτους προορισμούς την Αίγυπτο και την Ιορδανία.

Δευτερευόντως, όσον αφορά στη Συρία, λόγω του πολέμου, έχει εκλείψει από την ενεργειακή εξίσωση. Διαφαίνεται ότι τα αποθέματά της σε πετρέλαιο εξαντλούνται σταδιακά, επομένως θα στραφεί στην παραγωγή φυσικού αερίου (Φίλης, 2012). Η υφιστάμενη παραγωγή δεν αρκεί για να καλύψει τις εγχώριες ανάγκες της με αποτέλεσμα να εισάγει επιπρόσθετες ποσότητες πετρελαίου. Η Συρία αποβλέπει στο να γίνει εξαγωγέας φυσικού αερίου και σε αυτό το πλαίσιο ολοκλήρωσε το 2003 τον πρώτο αγωγό εξαγωγής στο Λίβανο ωστόσο δεν παρήγαγε αρκετή ποσότητα με αποτέλεσμα να εισαγάγει φυσικό αέριο από την Αίγυπτο μέσω του αραβικού αγωγού φυσικού αερίου - *Arab Gas Pipeline* (Foreign Affairs, 2014).

Ο Λίβανος από την άλλη μεριά ανήκει σε εκείνες τις χώρες που δεν δραστηριοποιούνται σε καμία είδους παραγωγή, ούτε πετρελαίου, ούτε φυσικού αερίου, επομένως για την κάλυψη των εγχώριων αναγκών τους προβαίνουν σε εισαγωγές.

Εν αντιθέσει, η Αίγυπτος είναι η δεύτερη μεγαλύτερη χώρα παραγωγός φυσικού αερίου τόσο στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο όσο και στην Αφρικανική ήπειρο ύστερα από την Αλγερία. Το μεγαλύτερο μέρος της εγχώριας παραγωγής φυσικού αερίου διατίθεται για την κάλυψη των εσωτερικών της αναγκών. Περίπου το 70% των αποθεμάτων της προέρχεται από τα κοιτάσματα του Κωνικού Πεδίου στα ανοιχτά του Δέλτα του Νείλου (Φίλης, 2012). Η πρωτεύουσα της Αιγύπτου, Κάιρο, διαθέτει τρεις

μεγάλες εγκαταστάσεις υγροποίησης, τη SEGAS Train LNG 1 και τις Egypt LNG Train 1 και 2 (Κότταρη, 2015).

Αναφορικά με την Κύπρο, έως το 2010 που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά τα αποτελέσματα των ερευνών για την ανακάλυψη φυσικού αερίου, το νησί βασιζόταν αποκλειστικά στο πετρέλαιο και στην ηλεκτρική ενέργεια ενώ η κατανάλωση φυσικού αερίου βρισκόταν σε μηδενικά επίπεδα (Γατσίδας – Νικολετοπούλου, 2013). Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχει παρατηρηθεί στην λεκάνη της Λεβαντίνης η οποία αποτελείται από 13 θαλάσσια οικοπέδα από τα οποία το μόνο που έχει εκτιμηθεί είναι το υπ' αριθμόν 12 που ονομάζεται *Αφροδίτη* και βρίσκεται πάνω στην οριοθέτηση της ΑΟΖ της Κύπρου και του Ισραήλ. Το 2008 η αμερικανική εταιρεία Noble Energy πήρα άδεια για εξερεύνηση των υδρογονανθράκων με την πρώτη γεώτρηση να λαμβάνει χώρα το 2011, εντοπίζοντας μεγάλη ποσότητα φυσικού αερίου που σε περίπτωση συνεκμετάλλευσης με το Ισραήλ, η Κύπρος δύναται να λάβει το 80% (Κότταρη, 2015).

Τέλος, όσον αφορά στην περίπτωση της Ελλάδας όλες οι προοπτικές σχετικά με τον τομέα του φυσικού αερίου έχουν επικεντρωθεί στην Κρήτη. Ο καθηγητής Α. Φώσκολος έχει αναφέρει: *«Η Κρήτη κρύβει μία δεύτερη Αλάσκα σε ενεργειακά αποθέματα. Ειδικότερα, νοτίως της Κρήτης υπάρχουν 3 με 4 υπεράκτιες περιοχές που αξίζουν να γίνουν αντικείμενο έρευνας υδρογονανθράκων λόγω μεγάλων ποσοτήτων: νοτιοδυτικά της Γαύδου, νομός Ρεθύμνου (Φραγκοκάστελο – Πλακιάς), κόλπος Μεσσαράς και νοτιοανατολικά της Ιεράπετρας – Λεκάνη του Ηρόδοτου).»* (Νέα Κρήτη, 2011). Αναφορικά δε με τα ενεργειακά αποθέματα πετρελαίου, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στο Ιόνιο. Η κατανάλωση πετρελαίου της Ελλάδας αγγίζει τα 120 εκατ. βαρέλια ετησίως, επομένως ένα μέρος της μπορεί να καλυφθεί από εγχώριες πηγές, αν λάβουμε υπόψη τις εκτιμήσεις του ΥΠΕΚΑ⁸ πως η περιοχή του Ιονίου και νοτίως της Κρήτης δύνανται να αποδώσουν 20-25 εκατ. βαρέλια το χρόνο για τα επόμενα 30 χρόνια (Γατσίδας – Νικολετοπούλου, 2013).

Σε αυτό το σημείο είναι αναγκαίο να γίνει μία ειδική αναφορά στις τριμερείς σχέσεις Ισραήλ – Κύπρου – Ελλάδας και Αιγύπτου – Ισραήλ – Κύπρου καθώς αυτοί οι δύο «συνασπισμοί» πρόκειται να καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό το ενεργειακό τοπίο της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου.

⁸ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας

Το 2012 στη διάρκεια μία διεθνούς διάσκεψης που έλαβε χώρα στην Ελλάδα, οι Υπουργοί Ενέργειας της Ελλάδας, του Ισραήλ και της Κύπρου εξέφρασαν την επιθυμία τους να διευρύνουν την συνεργασία τους στην εξερεύνηση και εκμετάλλευση πιθανών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Υπεγράφη λοιπόν συμφωνία για την κατασκευή του Euroasia Interconnector, δηλαδή της ηλεκτρικής διασύνδεσης Ισραήλ –Κύπρου – Ελλάδας μέσω υποθαλάσσιου καλωδίου αλλά και για την κατασκευή του αγωγού Eastmed που θα αξιοποιεί το ισραηλινό φυσικό αέριο και θα συμβάλει στην γεωπολιτική και οικονομική ανάκαμψη της Ελλάδας και της Κύπρου (Μπακέλλα, 2014). Ο αγωγός Eastmed αποτελεί εξέχουσα προτεραιότητα του ΥΠΕΚΑ μιας και σύμφωνα με έναν αρχικό σχεδιασμό η μεταφορική ικανότητα του αγωγού κρίνεται σε 8 bcm ετησίως.

Η ιδέα για τον αγωγό Eastmed ανήκει στην ελληνοϊταλική κοινοπραξία Poseidon (50% ΔΕΠΑ⁹, 50% Edison) και πρόκειται ουσιαστικά για έναν αγωγό που θα συνδέει τα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου με τη Δυτική Ελλάδα μέσω Κύπρου, Κρήτης και Πελοποννήσου (Λαγάκος, Η Καθημερινή, 2017). Σύμφωνα με μελέτες των οίκων IHS, Intec SEA και C&M Engineering, η κατασκευή του αγωγού είναι τεχνικά εφικτή και οικονομικά βιώσιμη. Η υλοποίησή του προϋποθέτει δε, την άμεση εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει ακόμη διασαφηνίσει τις προθέσεις της για την κατασκευή του αγωγού, ενώ η Κομισιόν είναι αμφίβολο αν θα συγκαταθέσει σε αυτό το εγχείρημα. Το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης επομένως εξακολουθεί να παραμένει επιφανειακό (Huffington Post, 2017).

Η Κύπρος από την δική της πλευρά προτρέπει στην κατασκευή ενός τερματικού σταθμού στην περιοχή του Βασιλικού ο οποίος θα έχει μία αρχική δυναμικότητα 7 bcm ετησίως. Η κατασκευή του τερματικού σταθμού στον Βασιλικό εξυπηρετεί τα συμφέροντα του Ισραήλ μιας και θα απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα ενός εδάφους κράτους – μέλους της ΕΕ (Pascuale DE MICCO, 2014). Τα προτεινόμενα έργα από μεριάς Κύπρου – Ισραήλ σε σύμπνοια με την Ελλάδα, έχουν επιφέρει τις έντονες αντιδράσεις της Τουρκίας και σε αυτό το σημείο ενδέχεται να προκύψουν δυσκολίες στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις σχετικά με την ανακήρυξη της ελληνικής ΑΟΖ ή λόγω της ανάγκης οριοθέτησης των αντίστοιχων ΑΟΖ Ελλάδας – Αιγύπτου (Κότταρη, 2015).

⁹ Δημόσια Επιχείρηση Αερίου

Την ίδια στιγμή, η Λευκωσία παρατηρεί με ανησυχία και επιφύλαξη τις Τουρκικές κινήσεις στην Κυπριακή ΑΟΖ. Οι Τούρκοι επανέρχονται με την μεταφορά ενός πλωτού γεωτρύπανου (Deepsea Metro 2) στην Ανατολική Μεσόγειο που δεν είναι ακόμη γνωστό που θα χρησιμοποιηθεί. Το γεωτρύπανο θα κινηθεί κατά πάσα πιθανότητα σύμφωνα με τα ευρήματα του ωκεανογραφικού Μπαρμπαρός, το οποίο τον περασμένο Ιούλιο πραγματοποίησε έρευνες σε όλο το εύρος της Κυπριακής ΑΟΖ. Εκτιμάται ωστόσο ότι οι Τούρκοι δεν θα θελήσουν να έρθουν σε σύγκρουση με τους Γάλλους και τους Ιταλούς που δραστηριοποιούνται ήδη στην Κυπριακή ΑΟΖ (Νέδος, Η Καθημερινή, 2017).

Δευτερευόντως, όσον αφορά στο τρίγωνο Αίγυπτος – Ισραήλ – Κύπρος, ο ρόλος του Καΐρου είναι εκείνος που θα είναι καθοριστικός στις ενεργειακές επιλογές των τριών χωρών. Η ανακάλυψη του κοιτάσματος Zohr στο οικόπεδο Shorouk, 190 χιλιόμετρα βόρεια των ακτών της Αιγύπτου, έχει δημιουργήσει αυξημένες προσδοκίες πως η Λεκάνη της Λεβαντίνης πράγματι διαθέτει μεγάλες ποσότητες ενεργειακών αποθεμάτων. Η ιταλική εταιρεία ENI η οποία έχει αναλάβει την εξερεύνηση, έχει πραγματοποιήσει ήδη γεωτρήσεις στην περιοχή και εκτιμάται ότι οι ποσότητες φυσικού αερίου ξεπερνούν τα 30 τρις. κυβικά πόδια (Energy Press, 2015). Επιπρόσθετα, η Αίγυπτος ως χώρα διαθέτει την τεχνογνωσία και τους πόρους να εκμεταλλευτεί, επεξεργαστεί και να εξάγει το φυσικό αέριο. Η ύπαρξη του Zohr έχει δημιουργήσει προσδοκίες και για την ύπαρξη ανάλογων κοιτασμάτων εντός της Κυπριακής ΑΟΖ. Σε αυτό το οποίο διαφέρει δε γεωλογικά το κοιτάσμα Zohr είναι το ενδεχόμενο να διαθέτει πετρέλαιο κάτω από το φυσικό αέριο (Αθανασόπουλος, 2017).

Αντί Επιλόγου

Ένα σημερινό σύγχρονο κράτος στην προσπάθειά του να διασφαλίσει την βιωσιμότητα, την ευημερία, την πρόοδο και την ασφάλεια στους πολίτες του, οφείλει να δίνει πρωταρχικό ενδιαφέρον στην ενεργειακή του ασφάλεια. Η ενέργεια αποτελεί και θα εξακολουθήσει να αποτελεί και μελλοντικά, πρωταρχικό γνώμονα της διεθνούς πολιτικής σκακιέρας. Η ενεργειακή ασφάλεια συνίσταται στην αύξηση της ενεργειακής αποτελεσματικότητας, στη διαφοροποίηση των πηγών, στην αύξηση της

εγχώριας παραγωγής και στην ολοκλήρωση της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς (European Commission, 2014).

Ο πλανήτης διαθέτει αρκετά αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου για να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες της ανθρωπότητας έως το 2100 (Markandya, 2005), επομένως εντατικοποιείται όλο και περισσότερο η ανάγκη εξεύρεσης τρόπων μεγιστοποίησης της διάρκειας ζωής των ενεργειακών φυσικών πόρων. Το νέο γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό περιβάλλον που εκτυλίσσεται αυτή τη στιγμή στην Ανατολική Μεσόγειο ίσως να είναι εκείνη η προσφέρουσα λύση στο ενεργειακό πρόβλημα. Η ύπαρξη κοιτασμάτων, οι περιπτώσεις συνεργασίας των ενδιαφερομένων κρατών και τα πιθανά συμφέροντα τίθεται πλέον στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος.

Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου συνιστά περιοχή ευκαιρίας για τα κράτη που την απαρτίζουν. Η Κύπρος είναι μία ανερχόμενη περιφερειακή δύναμη η οποία μπορεί να αποκομίσει πολλά οφέλη από την ενασχόλησή της με τα ενεργειακά ωστόσο εκκρεμότητας της επίλυσης του Κυπριακού δεν θα πρέπει ποτέ να συμφωνήσει στη δημιουργία ενός αγωγού για την διαμετακόμιση υδρογονανθράκων στις ευρωπαϊκές αγορές, διαμέσου των Τουρκικών εδαφών. Η δε Τουρκία εξακολουθεί να έχει προκλητική δράση στο Αιγαίο και να εντατικοποιεί τις διαφορές της με την Ελλάδα τη στιγμή που μία συνεργασία Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ είναι καθοδόν. Η Ελλάδα χάρη στην υλοποίηση του TAP εντάσσεται στον ευρύτερο ενεργειακό χάρτη ως διαμετακομιστικός κόμβος και ισχυροποιεί τη θέση της στην ΕΕ, δείχνοντας ότι διαθέτει προοπτικές εκμετάλλευσης πιθανών ωφελειών. Τέλος, το Ισραήλ είναι η μοναδική χώρα μέχρι στιγμής που μπορεί να νοηθεί ως ένα ενεργειακά αυτόνομο κράτος. Ο ρόλος του αναμένεται να διαφοροποιηθεί αλλά και να εδραιώσει συγκεκριμένες γεωπολιτικές ισορροπίες στην Ανατολική Μεσόγειο.

Καταληκτικά, μπορούμε να πούμε ότι οι έως τώρα ενέργειες για την εγκαθίδρυση σταθερών και ισορροπητικών πολιτικοοικονομικών συμφερόντων που να αφορούν στα ενεργειακά δεν έχουν τελεσφορήσει στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, ωστόσο τα γεγονότα διαρκώς μεταβάλλονται και αναμένεται περαιτέρω εξέλιξη μακροπρόθεσμα.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ιωάννης Βιδάκης, *Ασφάλεια ενεργειακών δικτύων στην Ανατολική Μεσόγειο*, Χίος 2016, διαθέσιμο στο <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/39199#page/1/mode/2up>
- Ιωάννης Καρνούτσος – Πάγκαλτσος, *Ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια*, Θεσσαλονίκη 2016, διαθέσιμο στο <http://ikee.lib.auth.gr/record/284903/files/GRI-2016-17357.pdf>
- Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 2015
- Άλκης Κούρκουλας, *Τμια: Κριτική προσέγγιση του τουρκικού παράγοντα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1998
- Γρηγόρης Τσάλτας – Χρήστος Αναγνώστου (Επιμ.), *Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος: Σύγχρονες προκλήσεις & προοπτικές εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων ενεργειακών φυσικών πόρων*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2014
- Μαρία Κότταρη, *Η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο ρόλος των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου*, Αθήνα 2015, διαθέσιμο στο <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:8502&lang=>
- Κωνσταντίνος Φίλης, Γιάννης Κωνσταντακόπουλος, Ελένη Μαλανδράκη, *Ο ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης*, Αθήνα 2012, διαθέσιμο στο <http://www.idis.gr/wp-content/uploads/%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%97-%CE%9C%CE%95%CE%A3%CE%9F%CE%93%CE%95%CE%99%CE%9F%CE%A3-%CE%A4%CE%95%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%9F.pdf>
- Toyin Falola, Ann Genova, *Η διεθνής πολιτική του πετρελαίου*, Εκδόσεις Παπαζήση, 2008
- Paul Roberts, *Το τέλος του πετρελαίου*, Εκδόσεις Πατάκη, 2006
- Ιωάννης Γατσίδας, Θεοδώρα Νικολετοπούλου, *Ενέργεια, Ενεργειακά αποθέματα στην Ελλάδα και στην Ανατολική Μεσόγειο*, Τεύχος 3, 2013
- Αλεξάνδρα Μπακέλλα, *Ενεργειακή Πολιτική της ΕΕ και ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού: η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου*, Πειραιάς 2014,

διαθέσιμο στο

<http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/6479/%CE%9C%CE%9812014.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ξενόγλωσση

- Jason Bordoff, Pascal Noel, Manasi Deshpande, *Understanding the Interactions between energy security and climate change policy*, in Carlos Pascual, Jonathan Elkind, *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*, Brookings Institution Press, 2010
- J. Bielecki, *Energy Security: Is the wolf at the door?*, 2002
- Barry Buzan, *People, States & Fear: The national security problem in international relations*, University of North Carolina Press, 1983
- Lynne Chester, *Energy Policy*, Vol.38, Issue 2, 2010
- Benjamin K. Sovacool (edited), *The Routledge Handbook of Energy Security*, 2011
- Townsend – Gault I., Stoerment W.G., *Offshore Petroleum Joint Development Arrangements: Functional Instrument? Compromise? Obligation?*, in *The peaceful management of transboundary resources*, London, 1995
- Sai Felicia Krishna – Hensel (edited), *New Security Frontiers: critical energy and the resource challenge*, 2012
- Giorgio Vicini, Francesco Gracceva, Valeria Constantini, Anil Markandya, *Security of Energy Supply: Comparing Scenarios from a European Perspective*, 2005
- Douglas R. Bohi, Michael A. Toman, *Energy Security: externalities and policies*, *Energy Policy*, Vol.21, Issue 11, 1993
- Anton Mohr, *The Oil War (The History and Politics of Oil Ser)*, Hyperion Press, 1976
- Oğuz Türkyılmaz, *Turkey Energy Outlook and Renewable Energy*, 2013, διαθέσιμο στο http://www.eppen.org/en/resim/haber_resim/eppensunum.pdf

Άρθρα/ Διαδικτυακές Πηγές

- Νίκος Κυριαζής, *Τώρα, τώρα, τώρα όλεθρος στο Περλ Χάρμπορ*, διαθέσιμο στο www.istoria.gr/dec01/1.htm
- Β. Γεωργιάς, *Ξαφνικά γίναμε πετρελαιάδες*, Ελευθεροτυπία, 22.12.2010
- European Commission, Press release Joint Statement EU – US Energy Council, Brussels, 03.12.2014
- Αντώνης Στ. Στυλιανός, *Το κοιτάσμα Zohr της Αιγύπτου*, Energy Press, 01.09.2015 διαθέσιμο στο <https://energypress.gr/news/koitasma-zohr-tis-aigyptoy>
- Άγγελος Αλ. Αθανασόπουλος, *Μπορεί η Ανατολική Μεσόγειος να γίνει η «νέα Νορβηγία» της ενέργειας;*, Το Βήμα, 09.04.2017 διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=872975>
- Πλούσια κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Κρήτη, Νέα Κρήτη, διαθέσιμο στο <http://www.neakriti.gr/?page=newsdetail&DocID=821752>
- Γιάννης Καρκαζής et al., *Ο ενεργειακός πλούτος της Συρίας*, Foreign Affairs, 17.02.2014 διαθέσιμο στο <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69688/giannis-karkazis-ibidakis-kai-g-mpaltos/o-energeiakos-ploytos-tis-syrias>
- Pasquale DE MICCO, *The prospect of Eastern Mediterranean gas production: An alternative energy supplier for the EU?*, European Parliament, April 2014 διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP\(2014\)522339_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP(2014)522339_EN.pdf)
- Βασίλης Γιαννακόπουλος, *Τουρκία – Ισραήλ: Οι αγωγοί θα αναθερμάνουν τις σχέσεις τους*, OnAlert, 25.04.2014 διαθέσιμο στο <http://www.onalert.gr/stories/tourkia-israel-agogoi-sxeseis/33996>
- Αλέξανδρος Λαγάκος, *Ο αγωγός EastMed δεν είναι έργο επιστημονικής φαντασίας*, Η Καθημερινή, 07.08.2017 διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/921593/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/apoyh-o-agwgos-eastmed-den-einai-ergo-episthmonikh-fantasias>
- Νίκος Άγουρος, *Το ενεργειακό παζλ στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο αγωγός East Med, οι πιθανότητες να υλοποιηθεί και ο ρόλος της ελληνικής Energean στην ΑΟΖ του Ισραήλ*, Huffington Post, 07.11.2017 διαθέσιμο στο <http://www.huffingtonpost.gr/2017/11/07/politiki-pos-diamorfonetai-to->

energeiako-pazl-stin-anatoliki-mesogeio-o-east-med-kai-i-energean-stin-aotou-israel_n_18490628.html

- Βασίλης Νέδος, *Η Τουρκία μετακινεί πλωτό γεωτρύπανο στην Ανατολική Μεσόγειο*, Η Καθημερινή, 19.12.2017 διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/939825/article/epikairothta/politikh/h-toyrkia-metakinei-plwto-gewtrypano-sthn-an-mesogeio>

Οδηγίες/Συστάσεις

- Wikileaks, 1. 08ANKARA449, 7 Mar2008 11:26, «Energy Coordinator Mann urges Turkey to negotiate with Azerbaijan on Transit Tariff», 2. 04ANKARA2721, 14 May2004 09:07, «Turkey aw the hub in the east-west energy corridor – a progress report»
- Ν. 3246/2004, Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Τουρκίας, Θεσσαλονίκη, 23 Φεβρουαρίου 2003, ΦΕΚ Α' 117/7-7-2004